

OM DE DØDES (ELLER I DET MINDSTE ÅNDENS) NÆRVÆR FØR, UNDER OG EFTER JESU DØD IFØLGE JOHANNESVANGELIET

Replik til Jesper Tang Nielsen¹

TROELS ENGBERG-PEDERSEN

Jeg begynder med at takke Jesper Tang Nielsen, både for at han har orket forholde sig til min nye bog om Johannesevangeliet² – både her og i en længere anmeldelse³ – og for den konstruktive måde, han har gjort det på. Også tak til arrangørerne for, at de åbnede op for, at man kunne medinddrage min Johannes-bog ved denne lejlighed. Når det så er sagt: Diskussionen her skal jo ikke handle specielt om min bog, men om emnet for dette års Collegium Biblicum-møde: de dødes nærvær, og her altså ifølge Johannes. Det begynder jeg så med for først derefter at ytre mig til Jesper Tang Niensens læsning af både mig og Johannes.

I

Hvis vi formulerer det som et spørgsmål: Er der nogen døde, der er nærværende ifølge Johannes?, så er svaret ifølge min læsning af Johannes ganske enkelt. Ja, *Jesus* er efter sin død og opstandelse totalt nærværende hos “de efterladte” (både dengang og senere), nemlig når de har fået/modtaget parakleten. Parakleten er ånd = ånden = den *pneuma*, som der tales om på en lang række forskellige, men *snævert sammenhørende* måder gennem hele Johannesevangeliet. (1) I min læsning af Johannes modtager Jesus *pneuma*’en ved sin dåb. *pneuma*’en skal her forstås som den materielle side af ét og det samme fænomen, hvis kognitive side er den *logos*, der var hos Gud fra skabelsens begyndelse. Mens Jesus er på jorden er kun han bærer af denne *pneuma* (jf. 7,39). (2) Ved sin død giver Jesus den tilbage til Gud (19,30), men må så i og med sin opstandelse have modtaget den igen, som det fremgår af kap. 20. (3) Jesus indblæser den så i disciplene (20,22-23), og dermed (og som det fremgår af henh. kap. 3 og 6: ved at modtage *pneuma*’en i dåb og nadver) bliver de *således* Kristustroende i stand til at leve “agapisk” med hinanden her og nu (som Jesus opmuntrer dem til i kap. 15) og ved tidernes ende også selv at opstå til evigt liv i himlen.

Forholdet mellem den *pneuma*, som Jesus indblæser i disciplene, den *pneuma*, som senere Kristustroende kan modtage i dåb og nadver, og parakleten er: De er én og samme ting. Hvad mere er: De er alle sammen også Jesus Kristus, den *opstandne* Jesus Kristus, som ifølge afskedstalen vil komme til stede på jorden blandt og i disciplene, både umiddelbart efter sin opstandelse (nemlig i form af parakleten) og ved tidernes ende, som ikke er indtruffet endnu. Den døde og opstandne Jesus Kristus er her *nærværende* i de (*fuldt*) Kristustroende = dem, der har modtaget *pneuma*’en. Og han er det helt bogstaveligt-fysisk: som *pneuma*. Husk her også på, at Gud selv ifølge Joh 4,24 er *pneuma*. Det er derfor ikke så mærkeligt, at Jesus i afskedstalen (14,23) kan sige til Judas (ikke iskarioten!): “Hvis nogen elsker mig, vil han overholde min *logos*, og min Fader vil så elske ham, og *vi* vil komme til ham og tage bolig hos ham.”

¹ Nedenstående tekst gengiver ordret mit manuskript til Collegium Biblicum-mødet i januar 2018. Efter mødet besluttede Jesper Tang Nielsen og jeg at omarbejde og udvide vores respektive oplæg til en mere traditionel publiceringsform. I denne udgave er de trykt i Dansk Teologisk Tidsskrift 81 (2018), henholdsvis ss. 18-40 (Jesper Tang Nielsen, “Åndsforestillinger og deres enhed i Johannesevangeliet”) og ss. 41-57 (Troels Engberg-Pedersen, “Johannesevangeliets tilblivelse”). Jeg takker Jesper Tang Nielsen for det gode samarbejde.

² 2017 *John and Philosophy. A New Reading of the Fourth Gospel*, Oxford University Press.

³ 2017 “Johannæisk filosofi?”, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 80. årg., 51-69.

Hos Johannes er der kun én *død* person, der også er *nærværende*: Jesus Kristus. Han er det så til gengæld i en fuldstændig bogstavelig-fysisk forstand: Han er *i* de (fuldt) Kristustroende, når de har modtaget *pneuma*'en, som også er parakleten. Jesus Kristus som nærværende på jorden og parakleten er en og den samme ting og person.

Hvad Johannes har gjort i udviklingen af dette billede af forholdet mellem Jesus Kristus og "å/Ånden", er – ville jeg tro – simpelthen at skærpe noget, som allerede i høj grad er til stede i kim hos Paulus, fx i Rom kap. 8: ånden i Rom 8,14-30 og Jesus Kristus i 8,31-39.

II

Så vidt om Johannesevangeliets bidrag til dette mødes overordnede tema. Men holder denne læsning af Johannes så? Det mener Jesper Tang Nielsen ikke, først og fremmest fordi han finder, at *pneuma*'en i Johannes optræder i *tre* forskellige sammenhænge, som ikke uden videre hænger indbyrdes sammen. Jeg har to indvendinger mod Tang Nielsens læsning af min egen bog, som jeg lige vil nævne en passant. Men jeg holder mig til det, der nok er den mest grundlæggende forskel mellem os: den bagvedliggende "*hermeneutik*", dvs. forskerens forventninger til teksten. Tang Nielsen karakteriserer (både i dag og i sin anmeldelse) min tilgang som "amerikansk". Her kommer min første indvending: Jeg bruger kolossal megen tid på at forholde mig til *europæiske* Johannes-læsninger, ikke mindst tyske. Jeg nævner specielt Frey, Schnelle og Theobald i mit forord, og hele mit første kapitel handler om at udarbejde en kritisk position, som jeg kalder "a sanitized historical criticism", som rigtignok medinddrager amerikaneren Alan Culpepper for den *narrative* tilgang, men ellers først og fremmest placerer sig selv i forhold til hele den tyske (og senere engelske og amerikanske) Johannes-forskning siden 1907.

Skidt med det. Nu "hermeneutikken": På basis af mit arbejde med hele denne forskningstradition og så selvfølgelig også på basis af mit kendskab til den med Johannes samtidige filosofiske scene oplevede jeg på et eller andet tidspunkt for 5-10 år siden en regulær omvendelse i forståelsen af Johannes. Jeg har altid ment, at Johannes var en blændende narrativ fortæller, fx i kap. 9, men også, at Jesus' taler var flimrende i deres endeløse gentagelser. Men jeg kom til at se, at der ikke blot er meget mere mening i galskaben, men også en streng tankemæssig logik, som åbenbarer sig, når man læser Jesus' taler fra ende til anden i lyset af en overgribende "teori" om *logos*'en og *pneuma*'en, om dens tilstedeværelse i Jesus, men ikke i nogen andre, mens Jesus var på jorden, om to forskellige niveauer af "tro" (*pisteuein*) og meget mere. Det er denne teoris evne til at åbne teksten op fra ende til anden, som dermed kom til at udgøre *min* hermeneutiske tilgang. Og alligevel bruger jeg altså en masse kræfter på at vise for alle de hovedklumper, jeg inddeler Johannes i (kap. 1, 2-4, 5-6, 7-8, 9-10, 11-12, 13-17, 18-20), at Johannes også i *narrativ* henseende holder disse klumper sammen, og at de forskellige "problemer" (Johannesevangeliets traditionelle aporier), som så mange forskere har fundet hist og pist, er rene skinproblemer – hvis man altså læser grundigt nok. Her gælder så, som Jesper Tang Nielsen helt rigtigt siger, at "det er en grundlæggende om end uudtalt hermeneutisk præmis i bogen, at en læsning, der skaber sammenhæng, er bedre end en, der ikke gør".

Hvad er så Tang Nielsens egen hermeneutiske grundposition og forventning? Jeg tror, han forventer, at teksten taler mere til Johannes-*menighedens* situation, jf. hans brug af 1 Johannesbrev. Nu: Det udelukker jeg selvfølgelig ikke, jf. ovenfor om dåben og nadveren som veje til at modtage *pneuma*'en. Men jeg fokuserer mere på Johannes som en *fortælling* om *Jesus dengang* – men selvfølgelig igen med alle de *implikationer*, dette har for den senere menighed. Tang Nielsen spørger, hvorfor Johannes egentlig skrev et evangelium (og ikke en filosofisk afhandling), hvis min læsning skulle være korrekt. Her er min anden indvending: Det kan jeg slet ikke se som noget problem. Johannes havde læst andre evangelier, i hvert fald Markus. Han ville nu give Markus' billede af Jesus et ekstra vrid. Men fordi han også var overordentlig filosofisk tænksom, udfoldede han dette vrid ved hjælp af en samlet teori (om de ting, jeg nævnte: *logos* og *pneuma*

osv.), der så kunne aflæses af de begivenheder i Jesus' liv (inkl. talerne), som han valgte at fortælle om – og selvfølgelig også den særlige ikklædning, han gav beretningen om de samme begivenheder. Tilbage bliver, at hvor jeg forstår Johannes sådan, at han fokuserer skarpt på den narrative fortælling om Jesus *den gang*, som han så *udfolder* filosofisk, så den artikulerer og svarer til en hel teori om Jesus, Gud, 'ånden', de troende osv., dér er Tang Nielsen efter min mening fortsat bundet 1) formodentlig af den traditionelle forestilling om, at det hele hos Johannes er så uendelig "kompliceret" (Nej, det er det ikke: Det er *klart* og kan *forstås*), 2) at det derfor måske afspejler en hel historisk *udvikling* af den foreliggende tekst, og 3) at en sådan udvikling sandsynligvis skal forstås i lyset af Johannes-*menighedens* udseende på forskellige tidspunkter. Alt dette kender vi så godt. *Min* påstand er, at teksten, som vi har den, giver vidunderlig mening fra ende til anden, hvis man læser den rigtigt.

Er der noget konkret, vi kan diskutere vedr. åndens nærvær før, under og efter Jesu død? For "før" kunne vi fx se på 3,34 og 6,63, hvor *pneuma*'en kombineres med de *rhêmata*, som Jesus *lalei*, altså med Jesus' *logos*. Eller vi kunne (for Jesus' *erga*) drøfte *pneuma*'ens rolle, da Jesus opvækker Lazarus (11,33.38). For "efter" kunne vi kigge på forholdet mellem, hvad Jesus siger i 13,33 ("jeg går bort") og i 13,34 ("elsk hinanden") i det, som jeg opfatter som Jesus' *propositio* for *hele* afskedstalen (kap. 13-17). Eller vi kunne se på kap. 17 som helhed, som jeg opfatter som simpelthen Jesus' bøn til Gud som han tidligere har annonceret, fx i 14,16, *om at* sende disciplene "parakleten"/ånden, altså om at *gøre* dem *hagioi* (jf. 17,17-19). Men der er egentlig ingen ende på, hvad vi kunne tale om. Så jeg stopper her.

LITTERATUR

Engberg-Pedersen, Troels

2017 *John and Philosophy. A New Reading of the Fourth Gospel*, Oxford University Press.

Nielsen, Jesper Tang

2017 "Johannæisk filosofi?", *Dansk Teologisk Tidsskrift* 80. årg., 51-69.

*Troels Engberg-Pedersen, Professor em., dr.phil. et theol.
tep@teol.ku.dk*